

3. Mokhnyuk R. (2018) Teoretychni zasady formuvannya hromadyans'koyi kompetentnosti uchniv'skoyi molodi [Theoretical bases of civic competence formation in student's]. *Upravlinnya shkoloyu*, №8(92). 5–7 s. [in Ukrainian].
4. Ovcharuk O. (2015) Formuvannya hromadyans'koyi kompetentnosti: pohlyad z pozytsiyi suchasnoyi nauky [Formation of civic competence: an overview from the standpoint of modern science]. *Visnyk prohram shkil'nykh obminiv*, № 23. 18–20 s. [in Ukrainian].
5. Pometun O.I. (2005) Yakym maye buty interaktyvnyi urok: umovy interaktyvnoho navchannya [What an interactive lesson should look like: conditions of interactive learning]. *Zavuch*. № 28. S. 11–15; № 31. s. 6–10. [in Ukrainian].
6. Pometun O., Pyrozhenko L. (2003) Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannya [A modern lesson. Interactive learning technologies] *Naukovo-metodychnyi posibnyk za red. O.I. Pometun. K.: A.S.K.* 192 s. [in Ukrainian].
7. Pometun O., Freiman H. (2005) *Metodyka navchannya istorii v shkoli* [Methods of teaching history at school] Kyiv: Heneza. 328 s. [in Ukrainian].
8. Rohovets' O.V. (2017) Hromadians'ka kul'tura yak skladova etnokul'tury osobystosti [Civic culture as a component of individual's ethnoculture]. *Istoria v shkoli*. № 6. 43–46 s. [in Ukrainian].

Matseykiv T. I. Ways, forms and methods of formations of civic competence of lyceum students during lessons of history of Ukraine

The article discusses a formation of civic competence of lyceum students by means of teaching history of Ukraine. The author addresses an importance of high school in this process, which significantly expands students' knowledge of the subject and of socio-historical life, human rights, contributes to formation of student's human civic position. It is in high school that student's willingness is actively formed to defend one's rights, rights of other people, to build their individual and collective activity. The author clarifies the potential of the History of Ukraine in formation of civic competence of lyceum students, taking into account specific content of their educational and cognitive activities. The article suggests modern forms and methods of forming civic competence of young individuals, emphasising on improvement of approaches in using different learning models, etc. Based on a concept of key competencies, the author comes to conclusion that civic competence can be formed in all its components in Ukrainian history lessons. The implementation of civic education tasks during Ukrainian history lessons is based on improvement of curricula, textbooks, manuals which provide for an opportunity of civic competence formation.

Methods of forming civic competence of students in history lessons of Ukraine include references in the content of teaching civics and systematic mastering and perception by high school students, teacher's attention to the formation of civic skills of students as a separate task of the educational process, mandatory systematic use of interactive learning technologies, student in training.

Key words: civic competence, methods of teaching history, History of Ukraine, civic values.

УДК 364-78:316.44

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.29>

Михнюк С. В.

**ВЗАЄМОДІЯ ЯК БАЗОВИЙ ВИД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ**

Обґрунтовано взаємодію як базове поняття дослідження й окреслено її як спільну дію (тому взаємодія категоріально взаємопов'язана з дією) кількох суб'єктів чи об'єктів, за якої результат дії одного з них впливає на іншого/інших і змінює їхній стан чи спосіб функціонування. З'ясовано специфіку визначення взаємодії у філософії, психології, соціології, педагогіці. Сформульовано висновок, що педагогічна взаємодія, здійснювати яку має бути готовий майбутній соціальний працівник, має характерні ознаки психологічної та комунікативної взаємодії, оскільки відбувається найчастіше в процесі комунікації соціального працівника з отримувачем соціальних послуг, де важливого значення набуває наявність/відсутність в обох суб'єктів взаємодії певних психологічних рис та установок для ефективної взаємодії. Обґрунтовано, що взаємодія соціального працівника з іншими суб'єктами його професійної діяльності (передусім, отримувачами соціальних послуг) є соціальною за своїм професійним вмістом та відповідним дискурсом, психологічною за інструментами впливу учасників взаємодії один на одного; вона є комунікативною, оскільки реалізується в процесі комунікації – вербальної, паралінгвістичної, міжособистісною, прогнозуючи педагогічний вплив соціального працівника в процесі безпосередньої комунікації з отримувачем соціальних послуг із метою вирішення його соціальних проблем, може бути окреслена як педагогічна, оскільки передбачає взаємовплив суб'єктів взаємодії з метою поліпшення соціальної ситуації отримувача соціальних послуг, його соціалізації, налагодження соціальних зв'язків тощо, тобто розвитку та набуття соціального досвіду особистості. Встановлено, що міжособистісна взаємодія соціального працівника з отримувачем соціальних послуг може вважатися педагогічною за своєю сутністю й змістом, оскільки передбачає накопичення позитивних змін у розвитку й соціалізації особистості останнього.

Ключові слова: взаємодія, педагогічна взаємодія, соціальний працівник, професійна підготовка.

Проблема різних аспектів професійної підготовки фахівців для соціальної сфери викликає неабиякий інтерес науковців, тому й погляди на цей процес із боку різних дослідників відрізняються за предметом наукового аналізу, оцінками й прогнозами розвитку цієї професії. Так, у дослідженні І. Савельчук (2016) [24] виокремлено провідні тенденції та періоди становлення професії соціального працівника; в дисертаційному

дослідженні В. Савіцької (2015) [25] наголошено на діяльнісному (праксеологічному) характері професійної підготовки фахівців соціальної сфери в університеті; у статті С. Горбунової-Рубан та А. Андрющенко (2015) [7] виділено два рівні соціальної роботи (загальний та спеціальний). Я. Співак (2018) [28] аналізує зміст підготовки соціальних працівників до соціального захисту молоді, наголошуючи на необхідності залучення найбільш ефективного зарубіжного досвіду практики такої підготовки. Водночас зауважимо, що проблема взаємодії в названих вище працях не розглядається або розглядається побіжно. Зважаючи на всезагальний характер категорії взаємодії, зазначимо, що в науці й практиці людської діяльності практично немає галузі, де б не існувала й не реалізувалася взаємодія в тій чи іншій формі. У найзагальнішому сенсі *взаємодія* – це спільна дія (тому взаємодія категоріально взаємопов'язана з дією) кількох суб'єктів чи об'єктів, за якої результат дії одного з них впливає на іншого/інших і змінює їхній стан чи спосіб функціонування [31]. Науковці вирізняють численні види й типи взаємодії в різних галузях людської життєдіяльності. У поєднанні з проблемою професійної підготовки соціальних працівників поняття взаємодії набуває особливого змісту.

У наукових працях, проаналізованих нами в процесі дослідження, зазначено різні форми взаємодії, що можуть використовуватися соціальним працівником у професійній діяльності – комунікативна, соціальна, психологічна, педагогічна. Так, комунікативна взаємодія вивчається науковцями (Т. Вашека, І. С. В. Гічан, 2008 [5]; Л. Грицаєнко, 2017 [8]; Н. Коловоротна, 2013 [13]; В. Пасинок, 2012 [20] та ін.) найчастіше в площині лінгвістики та мовознавства. Щодо психологічної взаємодії соціального працівника з отримувачем соціальних послуг, то тлумачення її сутності в цій галузі науки залежить, передусім від наукової школи, в межах якої таке поняття розглядається (Дж. Уотсон, 1980 [30]; Ф. Варела, Е. Томсон, Е. Рош, 1993 [3]; Х. Махмуд, 2007 [1]; М. Нестерова, 2015 [18] та ін.). Соціальна взаємодія – чи не найбільш широкий з усіх названих вище видів взаємодії, яка може бути притаманна відносинам соціального працівника з отримувачем соціальних послуг. У соціальних науках (С. О. Кубіцький, Н. В. Неділько [16]; Ф. Мітчелл, Я. Шоу, Н. Лант [2] та ін.) цей тип взаємодії називають соціальною інтеракцією, що наближує розуміння сутності соціальної взаємодії до психологічного її тлумачення. У найзагальнішому вигляді соціальна взаємодія – це форма соціального зв'язку, реалізована в обмінних процесах між її учасниками. До таких обмінних процесів зараховують соціальний досвід, досвід діяльності (а також знання, вміння, навички), сукупність значущої інформації та ін. Соціальна взаємодія виявляє себе у взаємовпливі осіб, соціальних груп, спільнот – на рівні потреб, мотивів, інтересів, поведінкових установок, соціальних запитів тощо. *Педагогічна* взаємодія найчастіше розглядається науковцями (І. Зязюн, 1997 [21]; Я. Коломинський, 2007 [14]; Є. Коротаєва, 2007 [15]; Н. Стельмах, 2016 [29] та ін.) суто в контексті педагогічної діяльності вчителів, викладачів та ін. та взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Педагогічна взаємодія в інших галузях життєдіяльності фактично не стала об'єктом наукових пошуків у гуманітарній площині. Це поняття частіше використовується, коли йдеться про підготовку до професійної діяльності соціальних педагогів, адже соціальний педагог працює переважно в закладах освіти і має безпосереднє відношення до процесу виховання й соціалізації дітей шкільного віку (В. Загвязинський, О. Селіванова, 2012 [10]), де побіжно згадується про педагогічну взаємодію в соціальній сфері, передусім у діяльності соціального педагога школи.

Мета статті – визначити міждисциплінарний характер та зміст поняття «педагогічна взаємодія» в контексті професійної підготовки соціальних працівників у ЗВО.

Загальновідомо, що підготовка соціальних працівників в Україні розпочалася у 1991 році, причому одразу на рівні закладів вищої освіти. Складність побудови вітчизняних моделей підготовки фахівців соціальної сфери полягала (і досі полягає, на нашу думку) в тому, що одночасно з практикою підготовки цих фахівців повинна була розвинути й теорія та методологія самої науки – *соціальної роботи*. Щоправда, на початку розробки методологічних і теоретичних засад цього процесу вчені (І. Зверєва (2004) [11], О. Безпалько (2005) [4], Г. Лактіонова (2001) [27] та ін.) працювали над основами *соціально-педагогічної* науки, що забезпечувала зміст підготовки соціальних педагогів для закладів освіти та інших соціальних інституцій. Водночас питання підготовки соціального працівника до здійснення різних видів взаємодії фактично не вивчалися до останнього десятиліття. Щодо гуманітарної галузі, до якої належить й соціальна робота, то в цій площині найчастіше йдеться про такі тлумачення взаємодії:

1) взаємодія у філософії – як найзагальніше визначення взаємодії (взаємодія як універсальна форма руху й розвитку матеріальної системи [31]; як вимір взаємовпливу речей, взаємозв'язку між ними в процесі діяльності, розвитку, пізнання [12]);

2) психологічна взаємодія – як процес психологічного впливу учасників взаємодії один на одного, «що породжує їхню взаємну зумовленість і зв'язок» [22];

3) соціальна взаємодія – як форма соціальних зв'язків, що забезпечує обмін та зміни в діяльності, соціальному досвіді, інформації соціального змісту, а також у знаннях, вміннях і навичках людей, що реалізуються в їх взаємному впливі [9].

Крім того, кожна з представлених вище гуманітарних галузей використовує ще й суміжне поняття – «комунікативна взаємодія» (комунікація як інструментальна основа буття у філософії; як обмін соціальними знаковими системами в соціології; як спосіб психологічного впливу в психології).

Враховуючи особливість постановки питання про мету й завдання нашого дослідження, можемо констатувати, що педагогічна взаємодія, здійснювати яку має бути готовий майбутній соціальний працівник, має характерні ознаки комунікативної, соціальної й психологічної взаємодії.

Різновидом комунікативної взаємодії є власне мовна взаємодія, тому так багато уваги в науковій літературі приділяється когнітивним, етнокультурним, дискурсивним аспектам комунікації. Так, у межах проблеми нашого дослідження важливе значення мають аксіоми комунікативної взаємодії [26], а саме:

1) зміст, що передається у процесі комунікації, та зміст інтерпретації з боку іншого учасника комунікації, між собою явно не тотожні;

2) учасники комунікативної взаємодії повинні мати спільний комунікативний код, інакше задача комунікації не буде вирішена; таким кодом науковці [35] вважають не лише мовну ідентичність, але й пару вербальну та етнокультурну;

3) комунікативна взаємодія повинна мати спільне когнітивне поле, виражене певним тезаурусом, зрозумілим для всіх учасників взаємодії;

4) всі учасники комунікативної взаємодії мають бути вмотивовані до її здійснення й досягнення результату, який, щоправда, може бути різним в уявленнях комунікантів. Р. Якобсон [36] зазначав, що мають бути чітко розмежовані ролі «того, хто кодує, і того, хто декодує» повідомлення у процесі взаємодії;

5) в кожному акті взаємодії відображаються певні стандарти спілкування, притаманні тій чи іншій культурі (субкультурі) та суспільним вимогам;

6) в кожному випадку взаємодії її учасники демонструють т.зв. «статус обличчя» (репрезентованого учасником образу/ролі, якої він дотримується упродовж часу комунікації). Невідповідність утримуваних учасниками взаємодії статусів обличчя призводить до зміни способу й, зрештою, результату взаємодії;

7) на зміст комунікативної взаємодії впливає сама ситуація, з приводу якої відбувається комунікація, а також сфера спілкування, її інституційний контекст, певні зразки поведінки в такого роду ситуаціях. Так, взаємодія соціального працівника з отримувачем соціальних послуг має низку інституційних обмежень, що викликані, з одного боку, професійно-нормативними (передовсім, етичними) вимогами до діяльності соціального працівника, та певну залежність отримувача соціальних послуг від дискурсу комунікативної взаємодії з боку названого працівника як офіційної особи.

Щодо *психологічної* взаємодії, то відомі класичні теорії поведінки приділяють їй достатньо ваги й місця. Так, у класичній теорії *біхевіоризму* та *необіхевіоризму* взаємодія розглядається як рух до результату, яким проголошується максимум здобутих винагород і мінімізація втрат у процесі взаємодії. Специфіка біхевіористичного підходу до проблеми взаємодії полягає в акценті на взаємодію людини і природи, яка спонукає кожного з нас до певних поведінкових реакцій. Психологічний *когнітивізм* представляє взаємодію як розвиток пізнавальних структур її учасників; лише в такому випадку взаємодія може вважатися ефективною. Вивчаючи когнітивну активність людини, О. Рубанець (2009) [23] зазначає, що участь людини у взаємодії поза межами приписаної соціальною організацією знаходиться водночас і поза межами когнітивного. У площині *символічного інтеракціонізму* взаємодія розглядається як ключове поняття, бо, власне, вся взаємодія побудована на інтеракціях, насичених певними символами, без яких неможливе взаємосприйняття учасників взаємодії. Такими символами у взаємодії соціального працівника з отримувачем соціальних послуг, на нашу думку, можуть бути: а) символ надання максимально можливої допомоги з боку соціального працівника (символ професії); б) символ потреби в отриманні допомоги та сподівання на її надання (символ запиту). Г. Блюмер, як свідчать наукові розвідки Г. Чернової та Т. Слотіної [33], виокремив кілька основних положень теорії взаємодії, а саме:

1) люди діють на підставі певних значень, яких вони надають подіям, явищам, предметам;

2) ці значення з'являються, розвиваються і змінюються внаслідок взаємодії, що структурно складається з інтеракцій;

3) самі по собі значення є результатом суб'єктивних інтерпретацій з боку учасників взаємодії; зміст і сутність інтеракцій залежать від особливостей інтерпретації значень.

Найчастіше взаємодія як базове поняття зустрічається у *психології спілкування*, причому, окрім вже названих вище класичних теорій (біхевіоризму, когнітивізму, символічного інтеракціонізму), Г. Чернова та Т. Слотіна [33] виокремили ще кілька психологічних теорій взаємодії:

1) теорія дії Т. Парсона та М. Вебера, за якою взаємодія розглядається у площині відносин Діяча, «Іншого», самої комунікативної ситуації, а також норм і цінностей, у межах яких розгортається взаємодія;

2) теорія соціального зв'язку Я. Щепаньського, де взаємодія розглядається у зв'язку з просторовим, психічним, соціальним контактами. При цьому поняття взаємодії тлумачиться Я. Щепаньським як постійне здійснення певних дій, покликаних отримати зворотну реакцію з боку іншого учасника взаємодії;

3) теорія управління враженнями Е. Гофмана, або як її ще називають – теорія соціодрами; основні положення цієї теорії пояснюють різноманітні ролі позиції учасників взаємодії. Розробники теорії управління враженнями зазначають, що люди часто самі визначають ситуацію взаємодії, залежно від обраних ними ролей. Близькою за змістом до цієї теорії є також теорія соціальних ролей Т. Шибутані [34]. На його переконання, розвиток і продовження взаємодії (у вигляді інтеракції) можливе за умови, якщо учасники інтерпретують наміри інших за допомогою прийняття певних ролей;

4) експериментальна теорія взаємодії Р. Бейлза. Наукові викладки цієї теорії знаходяться, на нашу думку, найближче до проблеми нашого дослідження, оскільки вчений сформулював чотири основні площини взаємодії, які цілком можуть бути інтерпретовані щодо взаємодії соціального працівника й отримувача соціальних послуг (площини позитивних та негативних емоцій, площини постановки та вирішення проблеми).

Соціальна взаємодія, як і будь-які інші типи взаємодії, розглядається фактично всіма гуманітарними науками. Сучасна соціологічна наука, як і психологія, використовує інтеракціоністський, соціодраматичний підходи, теорію соціального обміну. Тому, власне, ці підходи можна окреслити як належні до двох гуманітарних наук, або ж соціально-психологічні.

Поняття і зміст педагогічної взаємодії часто розглядають в науці як систему – педагогічну систему навчання, виховання, розвитку особистості, соціалізації, комунікацій між суб'єктами освітнього процесу; тому поняття взаємодії і його зміст аналізуються як притаманні будь-яким педагогічним явищам і процесам. Крім того, вміння взаємодіяти тлумачиться численними науковцями (Т. Мартинюк [17], Р. Овчарова [19]) в контексті професійних компетентностей соціального педагога; натомість якщо йдеться про професійну компетентність соціального працівника, то вивчається, передусім, його комунікативна компетентність, що, безперечно, досить близька (але не тотожна) за змістом до педагогічної взаємодії в цій сфері.

На нашу думку, *сама міжособистісна взаємодія соціального працівника з отримувачем соціальних послуг може вважатися педагогічною за своєю сутністю й змістом*, оскільки передбачає накопичення позитивних змін у розвитку й соціалізації особистості останнього. Такий підхід до окреслення сутності педагогічної взаємодії є цілком зрозумілим; водночас зауважимо, що, на нашу думку, будь-яка професія типу «Людина-Людина» передбачає реалізацію різноманітних видів взаємодії, в тому числі й педагогічної. Виходячи з аналізу різноманітних (за галуззю) визначень взаємодії, можемо дійти низки висновків:

- 1) взаємодія соціального працівника з іншими суб'єктами його професійної діяльності (передусім, отримувачами соціальних послуг) є *соціальною* за своїм професійним змістом та відповідним дискурсом;
- 2) ця взаємодія є *психологічною* за інструментами впливу учасників взаємодії один на одного;
- 3) взаємодія соціального працівника з отримувачем соціальних послуг найчастіше є *комунікативною*, оскільки реалізується в процесі комунікації – вербальної, паралінгвістичної;
- 4) ця взаємодія може бути окреслена як *педагогічна*, оскільки передбачає взаємовплив суб'єктів взаємодії з метою поліпшення соціальної ситуації отримувача соціальних послуг, його соціалізації, налагодження соціальних зв'язків тощо, тобто розвитку та набуття соціального досвіду особистості;
- 5) взаємодія соціального працівника з отримувачем соціальних послуг є різновидом *міжособистісної* взаємодії, що передбачає педагогічний вплив соціального працівника в процесі безпосередньої комунікації з отримувачем соціальних послуг із метою вирішення його соціальних проблем.

Висновки. Таким чином, нами обґрунтовано взаємодію як базове поняття дослідження й окреслено її як спільну дію (й тому взаємодія категоріально взаємопов'язана з дією) кількох суб'єктів чи об'єктів, за якої результат дії одного з них впливає на іншого/інших і змінює їхній стан чи спосіб функціонування. З'ясовано специфіку визначення взаємодії у філософії, психології, соціології, педагогіці. Сформульовано висновок, що педагогічна взаємодія, здійснювати яку має бути готовий майбутній соціальний працівник, має характерні ознаки психологічної та комунікативної взаємодії, оскільки відбувається найчастіше в процесі комунікації соціального працівника з отримувачем соціальних послуг; при цьому важливе значення має наявність/відсутність в обох суб'єктах взаємодії певних психологічних рис та установок для ефективної взаємодії; за своїм змістом означена взаємодія є соціальною, оскільки стосується переважно соціальних проблем отримувача соціальних послуг; врешті-решт, поєднання всіх істотних характеристик кожного типу взаємодії гарантує успішну педагогічну взаємодію соціального працівника з отримувачем соціальних послуг. Взаємодія соціального працівника з отримувачем соціальних послуг найчастіше є *комунікативною*, оскільки реалізується в процесі комунікації – вербальної, паралінгвістичної; ця взаємодія може бути окреслена також як *педагогічна*, оскільки передбачає взаємовплив суб'єктів взаємодії з метою поліпшення соціальної ситуації отримувача соціальних послуг, його соціалізації, налагодження соціальних зв'язків тощо, тобто розвитку та набуття соціального досвіду особистості.

Використана література:

1. Cognitive networks: towards self-aware networks. Ed. by Qusay H. Mahmoud : Wiley-Interscience, 2007.
2. Mitchell F., Shaw I.F., Lunt N. Practitioner Research in Social Services: a Literature Review. University of York, 2012.
3. Varela F.J., Thomson E., Rosch E. The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience. Cambridge, MA: MIT Press, 1993.
4. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005.
5. Вашека Т. В., Гічан І. С. В. Психологія спілкування : навчально-методичний комплекс. Київ : Книжкове видавництво НАУ, 2006.
6. Взаємодія. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. Шинкарук. Київ : Абрис. С. 188.
7. Горбунова-Рубан С. А., Андрущенко А. И. Подготовка социальных работников в Украине: проблемы и пути их решения. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 35. С. 55–59.
8. Грицаєнко Л. М. Презентація як комунікативна взаємодія між учасниками освітнього процесу у вищій школі. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4616/1/20170207_Hrytsaienko_P134-139.pdf (дата звернення: 07.09.2020).
9. Дворецька Г. В. Соціологія : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2001. С. 86.
10. Загвязинский В. И., Селиванова О. А. Социальная педагогика : Учебник для бакалавров. Москва : Издательство Юрайт, 2012.
11. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004.
12. Иезуитов А. Н. Философия взаимодействия : монография. Санкт-Петербург : Изд-во полиграф. техникума, 1995. С. 18–19.

13. Коловоротна Н. Д. Взаємодія вербальних і силенційних засобів у комунікації. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphknpu_lingv_2013_35_36 (дата звернення: 07.09.2020).
14. Коломинский Я. Л. Психология педагогического взаимодействия. Санкт-Петербург : Речь, 2007.
15. Коротаева Е. В. Педагогическое взаимодействие и технологии. Москва : Академия, 2007.
16. Кубицький С. О., Неділько Н. В. Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. *Вісник Національної академії оборони України* : Збірник наук. праць. 2010. Вип. 2 (15). С. 49–55.
17. Мартинюк Т. А. Особливості взаємодії суб'єктів соціальної політики держави у контексті соціальної інтеграції молоді з інвалідністю. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери*. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 35–38.
18. Нестерова М. Когнитивистика: истоки, вызовы, перспективы : монография. Сумы : Университетская книга, 2015.
19. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога. Москва : Творческий центр, 2005.
20. Пасинок В. Г. Основы культуры молчания : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012.
21. Педагогічна майстерність / Ред. І. А. Зязюн. Київ : Вища школа. 1997.
22. Психология : словарь / Ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1990. С. 51.
23. Рубанець О. М. Творчість та когнітивна активність людини. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2009. № 2 (26). С. 134–137.
24. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Вісник Житомирського державного університету*. 2016. Вип. 1 (83). С. 120–125.
25. Савицька В. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах прагматичного підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Рівненський державний гуманітарний університет, 2015. 20 с.
26. Селіванова О. О. Основы теории мовної комунікації : підручник. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2001.
27. Соціальна політика та менеджмент у соціальній роботі / Ред. І. Зверева, Г. Лактіонова. Київ : Науковий світ, 2001.
28. Співак Я. О. Професійна підготовка соціальних працівників із соціального захисту прав молоді: міжнародний досвід. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2\(37-38\)/syommd.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2(37-38)/syommd.PDF) (дата звернення 18.09.2020).
29. Стельмах Н. В. Психолого-педагогічні умови педагогічної взаємодії. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/94.pdf> (дата звернення 18.09.2020).
30. Уотсон Дж. Поведение как предмет психологии (бихевиоризм и необихевиоризм). *Хрестоматия по истории психологии*. Москва : Просвещение, 1980. С. 18–43.
31. Философский энциклопедический словарь / Ред. С. Ф. Губский и др. Москва : ИНФРА-М, 1997. С. 91.
32. Філософський словник соціальних термінів. Київ : «Р.І.Ф.», 2005.
33. Чернова Г. Ф., Слотина Т. В. Психология общения : учебное пособие. Санкт-Петербург : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2006.
34. Шибутани Т. Социальная психология. Москва : Знание, 1969.
35. Якобсон Р. О. Работы по этике. Москва : Прогресс, 1987.
36. Якобсон Р. Избранные работы. Москва : Прогресс. 1985. С. 23.

References:

1. *Cognitive networks: towards self-aware networks*. (2007) Ed. by Qusay H. Mahmoud.: Wiley-Interscience.
2. Mitchell F., Shaw I.F., Lunt N. (2012) *Practitioner Research in Social Services: a Literature Review*. University of York.
3. Varela F.J., Thomson E., Rosch E. (1993) *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge, MA: MIT Press.
4. Bezpalko O.V. (2005) *Sotsialna robota v hromadi* : navchalnyi posibnyk [Social work in the community : textbook]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
5. Vasheka T.V., Hichan I.S.V. (2006) *Psykhohihiia spilkuvannia*: navchalno-metodychnyi kompleks [Psychology of communication : educational and methodical complex]. Kyiv: Knyzhkove vydavnytstvo NAU [in Ukrainian].
6. *Vzaiemodiiia. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk* [Interaction. Philosophical encyclopedic dictionary]. Red. V. Shynkaruk. Kyiv: Abrys., S. 188 [in Ukrainian].
7. Gorbunova-Ruban S.A., Andryuschenko A.I. (2015) *Podgotovka sotsialnykh rabotnikov v Ukraine: problemy i puti ih resheniya* [Training of social workers in Ukraine: problems and ways to solve them]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina*. Vyp. 35. S. 55–59 [in Russian].
8. Hrytsaienko L.M. (2017) *Prezentatsiia yak komunikatyvna vzaiemodiiia mizh uchasykamy osvithnoho protsesu u vyshchii shkoli*. [Presentation as a communicative interaction between participants in the educational process in higher education]. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4616/1/20170207_Hrytsaienko_P134-139.pdf (data zvernennia: 07.09.2020).
9. Dvoretzka H.V. (2001) *Sotsiologhiia* : navchalnyi posibnyk [Sociology : tutorial]. Kyiv: KNEU. S. 86 [in Ukrainian].
10. Zagvyazynskiy V.I., Selivanova O.A. (2012) *Sotsialnaya pedagogika* : uchebnyk dlya bakalavrov [Social pedagogy : textbook for bachelors]. Moskva: Izdatelstvo Yurayt [in Russian].
11. Zvierieva I.D. (2004) *Sotsialna robota v Ukraini* : navchalnyi posibnyk [Social work in Ukraine : tutorial]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
12. Iezuitov A.N. (1995) *Filosofiya vzaimodeystviya* : monografiya [Philosophy of interaction : monograph]. Sankt-Peterburg: Izd-vo poligraf. tehnikuma. S. 18–19 [in Russian].
13. Kolovorotna N.D. (2013) *Vzaiemodiiia verbalnykh i sylentsiinykh zasobiv u komunikatsii* [Interaction of verbal and silencing means in communication]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphknpu_lingv_2013_35_36 (data zvernennia: 07.09.2020).
14. Kolominskiy Ya.L. (2007) *Psihologiya pedagogicheskogo vzaimodeystviya* [Psychology of pedagogical interaction]. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
15. Korotaeva E.V. (2007) *Pedagogicheskoe vzaimodeystvie i tehnologii* [Pedagogical interaction and technology]. Moskva: Akademiya [in Russian].
16. Kubitskiy S.O., Nedilko N.V. (2010) *Osoblyvosti profesiinoi komunikatyvnoi vzaiemodii maibutnikh medpratsivnykiv* [Features of professional communicative interaction of future medical workers]. *Visnyk Natsionalnoi akademii oborony Ukrainy: Zb-k nauk. prats.* K.: NAOU, Vyp. 2 (15). S. 49–55 [in Ukrainian].
17. Martyniuk T.A. (2018) *Osoblyvosti vzaiemodii subiektiv sotsialnoi polityky derzhavy u konteksti sotsialnoi intehratsii molodi z invalidnistiu* [Features of interaction of subjects of social policy of the state in the context of social integration of youth with

- disabilities]. *Partnerska vzaiemodiia u systemi institutiv sotsialnoi sfery*. Nizhyn : Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia. S. 35–38 [in Ukrainian].
18. Nesterova M. (2015) *Kognitivistika: istoki, vyizovyi, perspektivy* : monografiya [Cognitive Science: origins, challenges, prospects : monograph]. Sumyi : Universitetskaya kniga [in Russian].
 19. Ovcharova R.V. *Spravochnaya kniga sotsialnogo pedagoga* [Social Educator Reference Book]. Moskva: Tvorcheskiy tsentr [in Russian].
 20. Pasyuk V.H. (2012) *Osnovy kultury movlennia* : navchalnyi posibnyk [Fundamentals of speech culture : textbook]. Kyiv: Vydavnytstvo «Tsentr uchbovoi literatury» [in Ukrainian].
 21. Pedagogichna maisternist [Pedagogical skills]. (1997) Red. I.A. Ziazun. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
 22. *Psihologiya : slovar* [Psychology : vocabulary]. (1990) Red. A.V. Petrovskogo, M.G. Yaroshevskogo. Moskva : Politizdat. S. 51 [in Russian].
 23. Rubanets O.M. (2009) *Tvorchist ta kohnityvna aktyvnist liudyny* [Creativity and cognitive activity of man]. *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika*. № 2 (26). S. 134–137 [in Ukrainian].
 24. Savelchuk I.B. (2016) *Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv za suchasnykh umov: innovatsiini tendentsii* [Training of social workers in modern conditions: innovative trends]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*. Vyp. 1 (83). S. 120–125 [in Ukrainian].
 25. Savitska V.V. (2015) *Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoi diialnosti na zasadakh prakseolohichnoho pidkhodu*: avtoref. dys. kandydata ped. nauk 13.00.04 [Preparation of future social workers for professional activity on the basis of the praxeological approach: the abstract of the dissertation of the candidate of pedagogical sciences 13.00.04]. Rivnenskiy derzhavnyi humanitarnyi universytet, 20 s [in Ukrainian].
 26. Selivanova O.O. (2001) *Osnovy teorii movnoi komunikatsii* : pidruchnyk [Fundamentals of the theory of speech communication : textbook]. Cherkasy: Yu. Chabanenko [in Ukrainian].
 27. *Sotsialna polityka ta menedzhment u sotsialnii roboti* [Social policy and management in social work]. (2001) Red. I. Zvierieva, H. Laktionova. Kyiv: Naukovi svit [in Ukrainian].
 28. Spivak Ya.O. (2018) *Profesiina pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv iz sotsialnoho zakhystu prav molodi: mizhnarodnyi dosvid* [Professional training of social workers in the social protection of youth rights: international experience]. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2\(37-38\)/syommd.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2(37-38)/syommd.PDF) (data zvernennia: 18.09.2020).
 29. Stelmakh N.V. (2016) *Psykhologo-pedahohichni umovy pedahohichnoi vzaiemodii* [Psychological and pedagogical conditions of pedagogical interaction]. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/94.pdf> (data zvernennia: 18.09.2020).
 30. Uotson Dzh. (1980) *Povedenie kak predmet psihologii (biheviorizm i neobiheviorizm)* [Behavior as a subject of psychology (behaviorism and non-behaviorism)]. *Hrestomatiya po istorii psihologii*. M.: Prosveschenie. S. 18–43 [in Russian].
 31. *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. (1997) Red. S.F. Gubskiy i dr. Moskva: INFRA-M. S. 91 [in Russian].
 32. *Filosofskiy slovnyk sotsialnykh terminiv* [Philosophical vocabulary of social terms]. (2005) Kyiv: «R.Y.F.» [in Ukrainian].
 33. Chernova H.F., Slotyna T.V. (2006) *Psykhologhiya obshcheniya* : uchebnoe posobyie [Communication psychology : tutorial]. Sankt-Peterburh: LHU ym. A.S. Pushkina [in Russian].
 34. Shybutany T. (1969). *Sotsyalnaia psykhologhiya* [Social Psychology]. Moskva: Znanye [in Russian].
 35. Yakobson R.O. (1987) *Raboty po etyke* [Ethics work]. Moskva: Prohress [in Russian].
 36. Yakobson R. (1985) *Yzbrannye raboty* [Selected works]. Moskva: Prohress. S. 23 [in Russian].

Mykhniuk S. V. Interaction as a base type of a social worker's tasks: analysis of the concept

This article explores interaction as an essential concept of research and specifies it as an interplay (thus the interaction lies within the same category as the action) between a number of subjects or objects, and which explains how the action of one of the subjects impacts other(s) and changes their condition or how they function. The piece defines the specifications of interaction in philosophy, psychology, sociology, and pedagogy.

The author comes to the conclusion that pedagogical interaction, which is a fundamental task for every future social worker, has characteristics of the psychological and communicational interactions because happens most frequently in the process of communication between a social worker and his client which heavily depend on the absence or presence of a certain psychological traits and patterns required for the efficient collaboration in a behavior of a both subjects of the interaction. It is explained that the interaction between a social worker and other subjects of his professional activities, clients in a first place; is social in its professional competence core and corresponding discourse; is psychological by the matters of the influence that interaction participants are using; is communicational since it is happening through communication – verbal, paralinguistic; interpersonal, predicting the pedagogical influence of a social worker in the process of direct communication with the recipient of social services in order to solve his social problems and can be described as pedagogical because it supposes mutual influence of subjects with the goal of client's social state, his socialization, improvement of his social connections, etc. to develop and enrich person's social experience. It is discovered that the interpersonal interaction of a social worker with a recipient of social services can be considered pedagogical in nature and content, as it involves the accumulation of positive changes in the development and socialization of the recipient.

Key words: interaction, pedagogical interaction, social worker, professional training.